

Sacred Springs and Holy Waters in the Folk Culture of Chaharmahal and Bakhtiari

Nasrin Norouzi Cholcheh¹, Hamid Rezaei^{*2}

Abstract

Water has been regarded as a valuable and sacred element among most nations and cultures, and polluting it has traditionally been considered a sin. In ancient Iran, Anahita was revered as the goddess of water. This divine figure was believed to be the guardian of all waters, and people honored her through worship and sacrificial offerings. The present study examines sacred springs and holy waters across various regions of Chaharmahal and Bakhtiari Province using a descriptive-analytical method combined with field interviews conducted with elderly narrators and knowledgeable local informants. The research seeks to document the beliefs and practices associated with these sacred waters and springs. Findings indicate that among the thousands of seasonal and permanent springs in the province, a

Date received: 30/08/2025

Date Review: 21/01/2026

Date accepted: 27/01/2026

Date published: 22/06/2026

* Corresponding Author's E-mail:
H.Rezaie@pnu.ac.ir

1. PhD student in Persian Language and Literature, Payam Noor University, Tehran, Iran.

<http://orcid.org/0009-0004-3876-0432>

2. Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Payame Noor University, Tehran, Iran.

<http://orcid.org/000-0002-8428-9168>

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY- NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

number of them hold a special status in the eyes of local communities. These springs are viewed through a sacred lens, and people attribute specific beliefs to them. Among the most significant examples are the Ab-Morad Spring of Cholicheh, Aqa Seyyed Khoeye Spring, Khizr (Haj-Khedr) Spring of Sar Aqa Seyyed, Hajat-Sar Pir Spring, Owghar Spring near the shrine of Imamzadeh Hamzeh Ali, Molla Ali Kouh Spring, and Pir-e-Ghar Deh Cheshmeh Spring. Beliefs associated with these sacred waters include healing properties, curing illnesses, swearing oaths upon flowing water, seeking wishes, preparing ritual foods such as ā sh and kā chi beside the springs and distributing them among people, cooking ā sh-e reshteh on Chaharshanbe Suri and pouring it entirely into the spring, sacrificing sheep or roosters near the water, determining the gender of an unborn child, drinking or bathing in the water, pouring it over the heads of infertile women to promote fertility, lighting candles, and placing sprouted greens (sabzeh) beside the springs for blessing.

Keywords: Water; mythology; folk beliefs; sacred springs; Chaharmahal and Bakhtiari

Research background

Numerous studies have explored water and the folk beliefs associated with it. Sadaqatkish (2006), in *Sacred Waters of Iran*, and Khal'atbari Limaki (2008), in *Water, Rituals, and Related Beliefs in Folk Culture*, compiled various rituals and popular beliefs concerning water. Ghanbari Adivi (2019), in the entry "Molla Spring," documents the beliefs of the inhabitants of Alikouh village regarding this spring. Bolukbashi (2019), in the entry "Sacred Springs," discusses aspects of sanctity attributed to certain waters in Iran. Reysi Jafarabadi (2019), in

the article “The Role of Water in the Rituals and Beliefs of the Bakhtiari Tribe,” gathers beliefs related to water among the Bakhtiari people. Among existing research, only two entries in the Encyclopaedia Islamica address springs located in Chaharmahal and Bakhtiari Province, and no independent study has yet been conducted on the other sacred springs of this region.

Goals, questions, and assumptions

Water holds mythological significance in Iranian culture. According to ancient Iranian belief, water is the second material creation of Ahura Mazda. Indo-Europeans, in addition to their sky deities, believed in the sacredness of natural elements such as mountains, rivers, seas, and even certain animals (Bahar, 2009, p. 37). Given the sanctity of water among many nations, the present study asks: Which springs in Chaharmahal and Bakhtiari Province home to more than one thousand permanent springs and three hundred mineral springs are considered sacred by local communities? What beliefs and rituals are associated with these springs? Do these beliefs have mythological or historical roots? The aim of this study is to identify and introduce the folk culture of Chaharmahal and Bakhtiari regarding sacred waters and springs. It appears that the beliefs surrounding these sacred springs are rooted in ancient rituals, particularly the worship of Anahita. This research employs a descriptive–analytical approach supported by field interviews with elderly residents and local informants. The statistical population includes native individuals, especially elders, housewives, and those familiar with local customs and traditions.

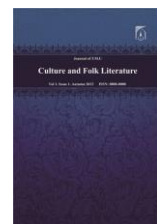
Analysis and discussion

In the folk culture of Chaharmahal and Bakhtiari, a wide range of beliefs and traditions exist concerning natural elements such as trees, water, springs, mountains, and rain. Among these, the sanctity attributed to spring water is particularly prominent. People consider the water of certain springs to be sacred and share common beliefs about them. These include the fulfillment of wishes through drinking the water, preparing *kā chi* or *ā sh* beside the spring, lighting candles, and placing sprouted greens near sacred springs such as Aqa Seyyed Spring; the healing properties of sacred springs, where patients bathe in or drink the water, as in the case of Ab-Morad Spring in Cholicheh; fertility and childbearing through drinking, bathing in, or pouring the water over infertile women, as believed about the Morvarid Spring of Birgan; determining the gender of an unborn child by having a pregnant woman enter the spring and pick a bead or stone from its floor with closed eyes, as practiced at the Morad Spring of Sar Aqa Seyyed. The similarity of these beliefs to water rituals in other parts of Iran suggests shared cultural roots.

Conclusion

Among the springs regarded as sacred by the people of Chaharmahal and Bakhtiari each associated with specific and widely shared beliefs are Ab-Morad Spring of Cholicheh, Morad Spring of Sar Aqa Seyyed, and Hajat-Sar Pir Spring. Local communities swear oaths upon flowing water, invoke blessings or curses, and pray beside these springs. For good fortune and auspicious beginnings, they gather at springs at the moment of the New Year's arrival. On wedding days, the groom is taken to a spring to ensure a blessed marriage. To fulfill wishes, people drink from sacred springs. Infertile women bathe in or

pour the water over themselves to conceive. The sick seeks healing by drinking or bathing in the spring water. Ritual foods such as ā sh-belg and kā chi are prepared beside the springs, and sheep or roosters are sacrificed as offerings.

References

- Bahar, M. (2009). *A view of ancient mythological history*. Elm.
- Bolukbashi, A. (2019). *Sacred springs*. In *The Great Islamic Encyclopedia*.
Iranian Folk Culture Quarterly, 59, 83–107.
- Khalatbari-Limaki, M. (2008). *Water, rituals, and beliefs in folk culture*. IRIB Research Center.
- Qanbari-Adivi, A. (2019). *Molla spring*. *The Great Islamic Encyclopedia*.
- Raeisi Jafarabadi, L. (2019). The place of water in the rituals and beliefs of the Bakhtiari tribe.
- Sadeghat-Kish, J. (2006). *Sacred waters of Iran*. Water and Wastewater Company.

فصلنامه فرهنگ و ادبیات عامه
سال ۱۴، شماره ۶۸، تابستان ۱۴۰۵
مقاله پژوهشی

چشمه‌ها و آب‌های مقدس در فرهنگ عامه چهارمحال و بختیاری

نسرین نوروزی چلیچه^۱، حمید رضایی^{۲*}

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۰۸ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۱/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۰۷ تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۴/۰۱

چکیده

آب در بین بیشتر ملت‌ها و فرهنگ‌ها عنصری ارزشمند به‌شمار آمده و آلوده کردن آن گناه دانسته شده است. در ایران آناهیتا الهه آب بوده است. این ایزدبانو نگهبان تمام آب‌هاست که مردم آن را می‌ستودند و برای آن قربانی می‌کردند. پژوهش حاضر به بررسی چشمه‌ها و آب‌های مقدس در مناطق مختلف استان چهارمحال و بختیاری با روش توصیفی - تحلیلی و مصاحبه میدانی با راویان کهن‌سال استان و مطلعان محلی پرداخته است و کوشش شده تا باورها و اعتقادات نسبت به این آب‌ها و چشمه‌های مقدس بیان شود. نتایج حاصل از این پژوهش نشان داد که از هزاران چشمه فصلی و دائمی جاری در این استان تعدادی نزد مردم جایگاه ویژه‌ای دارند و مردم با دید تقدس‌گونه به آن‌ها نگاه می‌کنند و نسبت به آن‌ها باورهای

۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

<http://orcid.org/0009-0004-3876-0432>

۲. دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

*H.Rezaie@pnu.ac.ir

<http://orcid.org/000-0002-8428-9168>

خاصی دارند که از جمله آن‌ها می‌توان: چشمه آب‌مراد چلیچه، چشمه آقاسید خویه، چشمه خضر (حاج‌خدر سرآقاسید)، چشمه حاجت سرپیر، چشمه اوغار امامزاده حمزه‌علی، چشمه مولا آلیکوه و چشمه پیرغارده چشمه را نام برد. همچنین باور به شفابخشی آب‌های مقدس، درمان بیماری‌ها، قسم خوردن به آب روان و حاجت خواستن از آن، گرفتن مراد با پخت آش و کچی کنار چشمه و پخش آن در بین مردم، پخت آش رشته در چهارشنبه‌سوری و ریختن تمام آن آش درون چشمه، قربانی کردن گوسفند و خروس در کنار چشمه، مشخص کردن جنسیت فرزند برای زن باردار، خوردن آب، تن‌شویی و ریختن آب چشمه روی سر زن نازا برای فرزنددار شدن، روشن کردن شمع و قرار دادن سبزه برای تبرک در کنار چشمه‌ها از جمله این باورها هستند.

واژه‌های کلیدی: آب، اسطوره، باورهای عامیانه، چشمه‌های مقدس، چهارم‌حال‌وبختیاری.

۱. مقدمه

نقش آب در زندگی انسان و دنیایی که در آن زندگی می‌کند بر هیچ کس پوشیده نیست. «واژه آب در عربی یعنی ماء، ۶۳ مرتبه در قرآن و در ۴۱ سوره تکرار شده است» (مروجی، ۱۳۹۴، ص. ۱۱). خلقت همه چیز از آب است. «وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ» (انبیاء/۳۰). در طول تاریخ انسان‌ها بهترین مکان برای زندگی را در کنار چشمه‌ها، رودخانه‌ها و دریاها می‌دانستند. هند و اروپایی‌ها علاوه بر خدایان آسمانی، به عناصر دیگری از طبیعت اعتقاد داشتند مثل کوه‌ها، رودها، دریاها و حتی جانورانی که به نظرشان مقدس بودند. (بهار، ۱۳۸۸، ص. ۳۷). تقدس آب در بیش‌تر ملت‌ها دیده می‌شود. «ملل مختلف در فرهنگ‌های خود خدایانی به نام خدایان آب داشته‌اند که به صورت الهه‌ها پرستش می‌شدند و همواره مورداحترام بودند و مردم برای آنان قربانی هدیه می‌کردند» (اکبری، ۱۳۹۴، ص. ۳۱).

چشمه‌ها و آب‌های مقدس در فرهنگ عامه... _____ نسرین نوروزی چلچله و همکار

آب نزد ایرانیان اهمیت بسیار داشته و همیشه به آن به دیده احترام نگریسته‌اند. جوشش احساسات شاعرانه و توجه به قداست آب در ایران، حکایت از نوعی نگاه معنوی به آب دارد (بهرامی و شمسایی، ۱۴۰۰، ذیل مدخل آب). آب همیشه نامیه است. آب در آفرینش کیهان و اساطیر و آیین‌ها و شمایل‌نگاری‌ها، جدا از ساختار کلیت‌های فرهنگی مربوط به آن‌ها، همواره یک نقش دارد که مقدم بر هر نقش و صورتی است و محمل و تکیه‌گاه هر آفرینشی است (الیاده، ۱۳۷۶، ص. ۱۸۹). آب رمز صورت مثالی آفرینش مادی است. در باور ایرانیان آب دومین آفریده از آفریدگان مادی به‌دست هرمزد است و آفرینش مادی «نخست آسمان، دیگر آب، سدیگر زمین، چهارم گیاه، پنجم گوسفند، ششم مردم، هفتم خود هرمزد» است (فرنغ دادگی، ۱۳۷۸، ص. ۳۷). آب در فرهنگ ایرانی ریشه اسطوره‌ای دارد. اسطوره در فرهنگ عامه خیالی، غیرواقعی و جنبه افسانه‌ای محض دارد، اما «اسطوره را باید داستان سرگذشت مینوی دانست که اصل آن معلوم نیست و شرح عمل، عقیده، نهاد یا پدیده طبیعی است به صورت فراسویی که دست‌کم بخشی از آن از سنت‌ها و روایت‌ها گرفته‌شده و با آیین‌ها و عقاید دینی پیوند ناگسستنی دارد» (آموزگار، ۱۳۷۴، ص. ۳). در آیین مزدیسنا فرشته پاک و مقدس موکل آب را آناهیتا، ناهیتا یا ناهید می‌نامند. «آناهیتا، جایگاه بسیار مهمی در آیین‌های ایران باستان به خود اختصاص داده است و قدمت ستایش او، به دوره‌های بسیار پیشین و حتی به زمان پیش از زردشت می‌رسد» (همان، ص. ۲۱). آناهیتا چنانچه تجسم او در آبان‌یشت ذکر شده: «زنی است جوان، خوش‌اندام، بلندبالا، زیباچهره، با بازوان سپید و اندامی برازنده، کمر بند تنگ بر میان بسته، به جواهرات آراسته، با طوقی زرین برگردن، گوشواره چهارگوش در گوش، کفش‌های درخشان در پا، با بالاپوشی زرین و بر پرچین» است (همان، ص. ۲۱). اردشیر تندیس‌هایی از آناهیتا، ایزدبانوی آب

را در شهرهای دوردست بابل، دمشق، همدان، سارد و شوش برپا می‌کند و ناهید ایزدبانوی محبوب مردم در بسیاری از سرزمین‌ها می‌شود (هیلنز، ۱۳۶۸، ص. ۳۸).

در تمام ایران وظیفه آوردن آب از چشمه‌ها، رودخانه‌ها و کشیدن آب از چاه‌ها برعهده زنان بوده است. این عمل می‌تواند دو دلیل عمده داشته باشد. «۱. چون چشمه‌ها و رودخانه‌ها در گذشته متعلق به ایزدبانوی آب بوده پس زنان بایستی از آن استفاده کنند. ۲. احتمال دارد که آب چشمه‌ها و رودخانه‌ها را مذکر پنداشته باشند» (صداقت‌کیش، ۱۳۸۵، ص. ۲۹). البته باید دانست که آب تنها در ایران باستان جنبه اساطیری نداشته و در بسیاری از فرهنگ‌های باستانی نیز دارای اهمیت و اعتبار بوده است. همان‌طور که یاحقی اشاره می‌کند: بنابر الواح کهن بابل گیهان نخست توده ضحیم از آب بود و در آن به مرور زمان خدایان یکی پس از دیگری به‌وجود آمدند. ارتباط آب و آفرینش در اساطیر هندی نیز در حماسه رامایانا آمده که همه‌جا آب بود و زمین در آب تشکیل شد و برهمن قایم به ذات بود و دیگر خدایان در آب به‌وجود آمدند. در روایات سامی نیز نقش آب در آفرینش بسیار مهم است. در روایات اسلامی نیز آمده که خدای تعالی پس از آفریدن لوح و عرش و کرسی همه عالم را یک‌سر از آب آفرید (یاحقی، ۱۳۸۶، صص. ۴-۵).

۲. پیشینه پژوهش

در حوزه آب و باورهای عامیانه مربوط به آن پژوهش‌های متعددی انجام شده که از جمله آن‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد. صداقت‌کیش (۱۳۸۵) در کتاب *آب‌های مقدس ایران* به بررسی آب در ایران باستان، آب در آیین مزدیسنا، فرشته آب و باران، عروسی قنات، جشن‌های آب‌پاشان و تیرگان، سایر جشن‌های مربوط به آب، آب در

چشمه‌ها و آب‌های مقدس در فرهنگ عامه... _____ نسرین نوروزی چلچله و همکار

ایران پس از اسلام، آب‌های مقدس، مراسم باران‌خواهی و تجزیه و تحلیل مراسم باران‌خواهی پرداخته است. خلعت‌بری لیماکی (۱۳۸۷) در کتاب *آب، آیین‌ها و باورهای مربوط به آن در فرهنگ عامه* به بررسی جایگاه آب در فرهنگ ایرانی و ادب فارسی، تمثیل‌ها، چیستان‌ها، قصه‌هایی در مورد آب، آب در باورها و اعتقادات عامه، آیین‌های باران‌خواهی و بند آمدن باران و تقسیم آب و آبیاری سنتی پرداخته است. منصور (۱۳۸۷) در «تحلیل مردم‌شناختی آب در باورها و مثل‌های عامیانه» نشان می‌دهد که آب در فرهنگ ایرانی فراتر از یک عنصر مادی، یک نماد فرهنگی چندلایه است که در اسطوره‌ها، مذهب، ادبیات شفاهی و زندگی روزمره تجلی یافته است. باورها و مثل‌های مرتبط با آب، بازتاب‌دهنده رابطه عمیق انسان ایرانی با طبیعت، نگرش تقدس‌آمیز به منابع حیاتی و تلاش برای هماهنگی با محیط در بستر تاریخی و جغرافیایی ایران هستند. قنبری عدیوی (۱۳۹۸) در مدخل «چشمه مولا» در دایره‌المعارف بزرگ اسلامی به بررسی این چشمه و باورهای مردم روستای آلکوه در خصوص این چشمه می‌پردازد که مردم معمولاً روزهای جمعه، ایام شهادت و در جشن‌ها و مناسبت‌های مختلف به چشمه مولا می‌روند. شمع روشن می‌کنند و به درختان آن تکه پارچه می‌بندند و از این چشمه مدد می‌گیرند. بلوک‌باشی (۱۳۹۸) در مدخل «چشمه‌های مقدس» در دایره‌المعارف بزرگ اسلامی به بررسی جنبه‌های تقدس برخی از آب‌ها، انگیزش پیدایی، خاستگاه قداست، قربان کردن، همجواری، شگفتی‌های چشمه‌ها و خواص درمان بخشی آن‌ها می‌پردازد. رئیسی جعفرآبادی (۱۳۹۸) در «جایگاه آب در آیین‌ها و باورهای ایل بختیاری» در قالب دو بخش آیین‌های مرتبط با آب در ایل بختیاری (همچون آیین‌های طلب باران، بند آمدن باران، عروسی قنات) و نیز باورهای مرتبط با آب در ایل بختیاری (مانند گاه‌شماری معطوف به باران و آب) را گردآوری کرده است.

اما در پژوهش خود به گردآوری باورها و اعتقادات مردم استان چهارمحال و بختیاری در خصوص آب‌ها و چشمه‌های مقدس نپرداخته است. در پژوهش‌های انجام‌شده تنها در دو مدخل از دایره‌المعارف بزرگ اسلامی مطالبی درباره دو چشمه از چشمه‌های استان چهارمحال و بختیاری آمده و در مورد سایر چشمه‌های مقدس این استان تاکنون پژوهشی انجام نشده است.

۳. چهارچوب نظری

در فرهنگ عامه مردم استان چهارمحال و بختیاری درباره عناصر طبیعت از جمله درخت، آب، چشمه، کوه و باران باورها و اعتقادات گسترده‌ای رواج دارد که اعتقاد به تقدس آب چشمه‌ها یکی از این باورهاست. آب برخی چشمه‌ها مقدس شناخته شده و نسبت به آن‌ها باورهای مشترکی وجود دارد.

پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی و مصاحبه میدانی با راویان کهن سال استان و مطلعان محلی نوشته شده است. در ابتدا از طریق مصاحبه با اهالی مناطق مختلف استان اطلاعات جمع‌آوری شد و در مرحله دوم با مراجعه به منابع کتابخانه‌ای و مطالعه آن‌ها مطالب تحلیل و تکمیل شد. جامعه آماری شامل افراد بومی به‌ویژه سالمندان، زنان خانه‌دار و افراد آشنا با باورها و سنت‌های محلی بوده‌اند. هدف از این مصاحبه‌ها، شناسایی و معرفی فرهنگ عامه مردم استان چهارمحال و بختیاری در ارتباط با آب‌ها و چشمه‌های مقدس است.

۴. بحث و بررسی

استان چهارمحال و بختیاری شامل دو منطقه چهارمحال و ناحیه بختیاری، در حال حاضر مشتمل بر یازده شهرستان شهرکرد، بروجن، لردگان، فارسان، اردل، کوهرنگ، کیار، بن،

چشمه‌ها و آب‌های مقدس در فرهنگ عامه... _____ نسرین نوروزی چلیچه و همکار
سامان و خانمیرزاست و مرکز استان شهرکرد است. این استان «بیش از ۱۰۰۰ چشمه دائمی و ۳۰۰ چشمه با خاصیت معدنی دارد» (ایل‌بیگی پور و همکاران، ۱۳۹۴، ص. ۴). از مهم‌ترین چشمه‌های این استان: چشمه کوه‌رنگ، چشمه دیمه، چشمه پیرغار، چشمه آب‌مراد، چشمه برم، چشمه زاغی، چشمه وقت‌وساعت، چشمه سنگان، چشمه سراب، چشمه آب‌سرد، چشمه عزیزآباد، چشمه صمصامی، چشمه شلمزار، چشمه زنه، چشمه مایک، چشمه سیاسرد، چشمه سرخون، چشمه علی امام‌قیس، چشمه سرداب، چشمه مولا، چشمه میلاس، چشمه درنزو دزک و چشمه گهرو را می‌توان نام برد که مردم به تعدادی از این چشمه‌ها با دید تقدس‌گونه نگاه می‌کنند و نسبت به آن‌ها باورهای خاصی دارند. از جمله این چشمه‌ها می‌توان چشمه آب‌مراد چلیچه، چشمه بابازکی فرخ‌شهر، چشمه غاردلدل سورک، چشمه وقت‌وساعت شمس‌آباد، چشمه مولاآلیکوه، چشمه پیرغارده‌چشمه، چشمه صالح جونقان، چشمه مروارید بیرگان، چشمه اوغار امامزاده حمزه‌علی و چشمه‌های نمک، مراد و حاج‌خدر سرآقاسید را نام برد.

در فرهنگ عامه چهارمحال‌وبختیاری آب به‌عنوان عنصری ارزشمند محسوب می‌شود. عشایر بختیاری در دامن طبیعت در کنار چشمه‌ها و رودها زندگی می‌کنند. آن‌ها نه‌تنها برای آب حرمت فروانی قائل‌اند، بلکه از آلوده شدن آن نیز جلوگیری می‌کنند و در بین آن‌ها باورهای مختلفی نسبت به آب وجود دارد. آب در نگاه آن‌ها مقدس است. آن‌ها به آب روان قسم می‌خورند و از آن طلب حاجت می‌کنند. یکی از راویان محلی اشاره می‌کند که مادر بزرگ من به آب روان قسم می‌خورد و از آن حاجت می‌خواست (رحیم فتحی، مصاحبه، ۱۴۰۴/۲/۲۰). مردم آلیکوه نیز به چشمه مولا سوگند می‌خورند و نفرین می‌کنند. «مولا کُشات» (مولا تو را بکشد)، «مولا پیرت کُنا» (مولا تو را پیر کناد) (قنبری عدیوی، چشمه‌مولا، ۱۳۹۸). آش و کاجی می‌پزند. در

روزهای پنج‌شنبه و جمعه به آب‌مراد می‌آیند و آش‌بلگ و کاجی می‌پزند تا حاجت‌روا شوند (طاهره صالحی، مصاحبه، ۱۴۰۲/۱۲/۱۹). کاجی غذایی است از آرد، کره و آب آماده می‌شود که در روستاهای استان چهارمحال و بختیاری با نیت‌های مختلف و نذر ائمه درست می‌شود (قنبری، ۱۳۹۳، ص. ۴۳). کنار چشمه‌ها قربانی می‌کنند. مانند اهالی اردل که در کنار چشمه حاجت‌سریبر برای رسیدن به خواسته خود قربانی می‌کنند و این قربانی کردن در کنار چشمه به آیین قربانی برای آناهیتا برمی‌گردد. «هوشنگ پیشدادی، جمشید، کیکاووس، کیخسرو، نریمان، گرشاسب، گشتاسب و زیر همه برای آناهیتا در محل‌های ویژه، صد اسب، هزار گاو و ده‌هزار گوسفند قربانی کرده‌اند و آناهیتا در برابر، حاجت آن‌ها را برمی‌آورد» (صداقت‌کیش، ۱۳۸۵، صص. ۳۲-۳۳). هنگام تحویل سال کنار چشمه پیرغار می‌آیند و شمع روشن می‌کنند و سبزه‌ها را شب قبل از تحویل سال برای تبرک کنار چشمه قرار می‌دهند. اهالی شلمزار روز عروسی داماد را برای خوش‌یمنی و خوش‌بختی کنار چشمه شلمزار می‌برند. زنان باردار وارد چشمه مراد سراقاسید می‌شوند تا پسر و یا دختر بودن نوزاد خود را بدانند. زنان نازا از آب چشمه مروارید می‌نوشند تا صاحب فرزند شوند (رئیسی، ۱۳۷۲، ص. ۷۵) و یا نیت می‌کنند و در چشمه آب‌مراد آب‌تنی می‌کنند تا صاحب فرزند شوند. (منصور صالحی، مصاحبه، ۱۴۰۲/۱۲/۱۹). برای افزایش آب قنات «لاق دمبه» یا «لق دمبه» در سامان زنی بیوه را به نام او عقد می‌کنند که این مراسم همراه با جشن و شادی است و زن هر ماه یک‌بار در آب قنات شنا می‌کند تا آب قنات زیاد شود (رضائی، ۱۳۸۹، ص. ۱۵۴). این باور در اعتقاد به نر و ماده بودن آب‌ها ریشه دارد. «موضوع نر و ماده بودن آب‌ها و نیز قنات‌ها که ماندگاری است از مراسم دوران ستایش آناهیتا و تیشتر، ما را به عروسی قنات رهنمود می‌کند که امروزه در بسیاری از نقاط ایران از جمله روستاهای

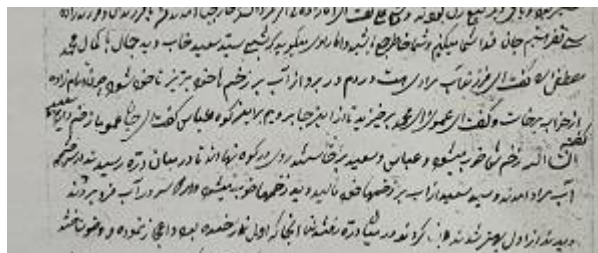
چشمه‌ها و آب‌های مقدس در فرهنگ عامه... _____ نسرین نوروزی چلیچه و همکار

اراک، تفرش، ملایر، تویسرکان، محلات، خمین، گلپایگان، دلیجان، چهارمحال، اصفهان، دامغان، شاهرود و یزد متداول است و تردیدی نیست که در گذشته حوزه اجرای رسم عروسی تمامی نقاط گستره ایران بوده است» (صداقت‌کیش، ۱۳۸۵، ص. ۴۶). پشت سر مسافر آب و برگ گل می‌ریزند تا به سلامت برگردد (قنبری عدیوی، ۱۳۹۳، ص. ۲۹۷؛ پاینده، ۱۳۵۵، ص. ۲۲۱). وقتی حاجتی دارند به کنار چشمه می‌روند، نیت می‌کنند و دستی به کف چشمه می‌کشند و از کف چشمه مستی شن بیرون می‌آورند. اگر در بین شن‌ها سبزه، هسته خرما، سکه و سنجاق بود، می‌گویند حاجت‌روا می‌شوند. زمانی که فردی در رودخانه غرق می‌شود و جسد او پیدا نمی‌شود. مادر فرد غرق‌شده را کنار رود می‌برند و سینه خود را در آب فرو می‌برد و آب را سوگند می‌دهد که فرزندش را بازگرداند و معتقدند به احترام این سوگند الهه آب‌ها جسد غرق‌شده را پس می‌دهد. البته این کار نزد بختیاری‌ها آخرین راه‌حل است (رئسی جعفرآبادی، ۱۳۹۸، ص. ۹۵).

۴-۱. چشمه آب‌مراد

در شهر چلیچه چشمه‌ای به نام «آب‌مراد» است که به «آب‌المراد یا باب‌المراد» نیز شهرت دارد. این چشمه در شمال شهر چلیچه و نزدیک بقعه امامزاده سیدسعید از توابع شهرستان فارسان، در ۳۲ کیلومتری شهرکرد قرار دارد. باور اهالی منطقه بر این است که امامزاده سیدسعید با لشکر کفر (منصور دوانیقی) در این مکان به جنگ پرداخت و این جنگ چند روز طول کشیده است. امامزاده که در روز اول نبرد به شدت زخمی می‌شوند، در خواب پیامبر اکرم (ص) را می‌بینند که این چشمه را به ایشان نشان می‌دهد و می‌فرماید: در آب چشمه آب‌تنی کنید تا زخم‌ها و جراحت‌های شما به‌طور کامل بهبود یابد. روز بعد وقتی ایشان برای مبارزه وارد میدان نبرد می‌شوند، لشکر کفر

از سلامتی ایشان دچار حیرت می‌شود. لشکر کفر بعد از شناسایی چشمه برای جلوگیری از آب‌تنی امامزاده در آب چشمه، آن را با سنگ پر می‌کنند و به شهادت امامزاده منجر می‌شوند (سوارعلی مختاری، مصاحبه، ۱۴۰۳/۱/۱۸). الیاده درباره‌ی خواص آب می‌نویسد: آب که رمز آفرینش کیهان و مخزن همه‌ی جرثومه‌هاست، جوهری جادویی با خاصیت درمانی یا جادویشکانه علی‌الاطلاق و درمانگر است (الیاده، ۱۳۷۶، ص. ۱۹۳). تذکره‌ی امامزاده سید سعید نزد متولیان امامزاده نگه‌داری می‌شد و شیخ امام‌قلی متولی که پسر نداشت، تذکره را به داماد بزرگش حاج‌علی حسین نوروزی داد که او قبل از مرگش این تذکره را به سازمان اوقاف و امور خیریه استان تحویل داد.

صفحه‌ای از تذکره‌ی امامزاده سیدسعید چلیچه که به شفا یافتن امامزاده از آب چشمه اشاره می‌کند.

مردم منطقه این چشمه را مقدس می‌دانند. هم از آب آن می‌خورند و هم برای تبرک می‌برند. همچنین اگر کسی حاجتی دارد نیت می‌کند و در آب چشمه آب‌تنی می‌کند، سپس دستش را کف چشمه می‌کشد و بالا می‌آورد. اگر بین‌ش‌های دست او سبزه، سکه، انگشتر و سنجاق بود می‌گفتند به مراد خود خواهد رسید. همچنین افرادی که به مراد خود می‌رسند در کنار چشمه قربانی می‌کنند (خدا مراد محمودی، مصاحبه، ۱۴۰۴/۱/۲۰؛ طاهره صالحی، مصاحبه، ۱۴۰۲/۱۲/۱۹). سنت دیرین قربانی برای آنهاست در کنار چشمه‌ها در فرهنگ ایرانی وجود داشته است؛ استرابون اشاره کرده در سده

چشمه‌ها و آب‌های مقدس در فرهنگ عامه... _____ نسرین نوروزی چلیچه و همکار

پنجم پیش از میلاد، قربانی کردن برای آب و چشمه بین ایرانیان رسمی رایج بوده است (جمشیدی و آرتا، ۱۳۹۹، ص. ۲۵۴). اهالی همچنین بر این باورند که هر زن نازایی که در آب این چشمه آب‌تنی کند صاحب فرزند خواهد شد. از دیگر باورهای مردم این منطقه این است که در کنار چشمه برای مرادخواهی نیت می‌کنند و سکه و جواهرات همچون النگو، انگشتر و لنگه گوشواره در آب چشمه می‌اندازند. متولی امام‌زاده هر سال کف چشمه را لایه‌رویی می‌کند و اهالی برای تبرک این جواهرات و سکه‌ها را با خود می‌برند (مراد نوروزی، مصاحبه، ۱۴۰۳/۱۰/۳۰؛ ماه‌بناز ریاحی، مصاحبه، ۱۴۰۴/۱/۲۰ و منصور صالحی، مصاحبه، ۱۴۰۲/۱۲/۱۹). این باور را می‌توان در سایر چشمه‌های ایران نیز مشاهده کرد و حوض مراد که در پاره‌ای از اماکن مقدس وجود دارد مثل حوض آرامگاه سعدی و حوض باغ دلگشا که در این دو حوض معمولاً برای مرادخواهی سکه می‌اندازند (صداقت‌کیش، ۱۳۸۵، صص. ۱۳۴-۱۳۵). در سراسر ایران چشمه‌های دیگری با نام آب‌مراد وجود دارد که در نظر مردم مقدس هستند. «در روستای فشنک طالقان و روستای قارپوزآباد ساوجبلاغ نیز چشمه‌هایی با نام آب مراد وجود داشت که اهالی معتقد بودند حاجت افرادی را که از آب آن بخورند می‌دهد» (خلعت‌بری لیماکی، ۱۳۸۷، ص. ۶۵).

چشمه آب‌مراد چلیچه

۲-۴. چشمه آقاسید

چشمه آقاسید در روستای خویه از توابع شهرستان کوهرنگ و در ۱۹۷ کیلومتری شهرکرد واقع شده است. روستای خویه در نزدیکی روستای سر آقاسید قرار دارد. اهالی روستا این چشمه را منسوب به آقاسید می‌دانند. آقاسید، سیدعیسی از نوادگان امام موسی کاظم (ع) است که حرم ایشان در جنوب روستای سرآقاسید قرار دارد. اهالی می‌گویند آقاسید که نوه پیامبر است، روزی از این سرزمین عبور کرده‌اند و این چشمه از جای پای ایشان جوشیده است. اهالی روستا این چشمه کم‌آب را بسیار باارزش و مقدس می‌دانند، کنار چشمه آشنذری می‌پزند و برای تبرک از آب چشمه می‌خورند (بیژن امیریان، مصاحبه، ۱۴۰۳/۵/۳۰). در شهر گوجان نیز چشمه‌ای به نام چشمه غارآقاسید وجود دارد که اهالی این چشمه را منتسب به آقاسید می‌دانند و در کنار آن شمع روشن می‌کنند و آتش و کاجی می‌پزند (فیروزبخشی‌پور، مصاحبه، ۱۴۰۴/۴/۱).

۳-۴. چشمه اوغار حمزه‌علی

چشمه اوغار در نزدیکی شهر بلداجی از توابع شهرستان بروجن و در شرق امامزاده حمزه‌علی، در ۶۹ کیلومتری شهرکرد قرار دارد. افرادی که برای زیارت امامزاده حمزه‌علی به بلداجی می‌آیند، کنار این چشمه مقدس نیز حاضر می‌شوند. اهالی منطقه این غار و چشمه را منتسب به حضرت علی (ع) می‌دانند. آن‌ها معتقدند حضرت علی (ع) با استر خود از این مکان عبور کرده‌اند. مردم منطقه با نگاه تقدس‌گونه به این چشمه نگاه می‌کنند. آن‌ها برای طلب مراد و خواسته خود به چشمه اوغار می‌آیند و آشرشته و کاجی می‌پزند، از آب چشمه برای تبرک می‌خورند و با خود می‌برند و بر

چشمه‌ها و آب‌های مقدس در فرهنگ عامه... _____ نسرین نوروزی چلچله و همکار
این باورند که نذر کردن در کنار این آب مقدس آن‌ها را به مراد خواهد رساند (طیبه
رضائی، مصاحبه، ۱۴۰۳/۴/۱۸).

۴-۴. چشمه بابازکی

چشمه بابازکی در کوه‌های شمال شرقی فرخشهر و در ۱۵ کیلومتری شهرکرد از ارتفاعی
بلند، از دل سنگ‌ها می‌جوشد. اهالی فرخشهر با دید تقدس گونه به آن نگاه می‌کنند و
برای رسیدن به مراد خود در کنار چشمه نذری، آتش و کاجی می‌پزند و قربانی می‌کنند.
در بالادست چشمه غاری وجود دارد، که از قدیم آن را چهل دختران می‌نامند. اهالی
می‌گویند: چهل دختر از دختران امام موسی کاظم (ع) در این مکان پناه گرفته و این
چهل دختر پاک‌دامن در همین مکان از نظرها پنهان شده‌اند. روزگاران قدیم عارفی به
نام بابازکی نیز در همین محل زندگی می‌کرد. او برای دعا و عبادت به غار می‌آمد. بعد
از مرگ این عارف این محل به بابازکی معروف می‌شود. در کنار آن درختان کهن چند
صد ساله چنار، نارون و زبان‌گنجشک وجود دارد که نشان از قدمت این چشمه است
(سیف‌الله شاهرخ، مصاحبه ۱۴۰۳/۵/۲۷؛ اکبر شاهرخ، مصاحبه، ۱۴۰۳/۵/۱۰).

۴-۵. چشمه پیرغار

چشمه پیرغار در روستای ده‌چشمه از توابع شهرستان فارس و در ۳۸ کیلومتری
شهرکرد قرار دارد. داستان این زیارتگاه از قول بختیاری‌ها مربوط به پیری است که
برای عبادت به درون غار می‌رود و در همان جا ناپدید می‌شود. به باور برخی از اهالی
چشمه پیرغار از ابتدا وجود نداشته و در سال‌های گذشته به علت معجزه یکی از
سادات، به وجود آمده است (قنبری عدیوی، ۱۳۹۵، ذیل مدخل پیرغار). به همین علت

آب چشمه در باور اهالی مقدس است. در بالای چشمه، سه کتیبه وجود دارد که متعلق به دوران مشروطیت است. یکی از مطلعان محلی این چنین اشاره می‌کند که حضرت علی (ع) هنگام نبرد با کفار از این محل عبور کرده‌اند و از ضربه شمشیر ایشان به کوه این چشمه جوشیده است. آن‌ها به شدت پای‌بند به حفظ پاکی آب سرچشمه هستند و آلوده کردن آب سرچشمه، ریختن هر نوع آلودگی، ناپاکی و شستن لباس‌های آلوده کودکان در سرچشمه را گناه می‌دانند و معتقدند اگر شخصی مرتکب چنین گناهی شود، گرفتار یک حادثه ناگوار خواهد شد. هنگام تحویل سال به کنار چشمه می‌روند، شمع روشن می‌کنند و سبزه‌های خود را نیز برای تبرک در غار قرار می‌دهند. در کنار چشمه برای طلب مراد، آش و کاجی می‌پزند و از آب چشمه برای تبرک می‌خورند. همچنین سنگ‌های کوچک را روی دیوار غار حرکت می‌دهند و معتقدند اگر سنگ به دیوار پیرغار بچسبد، حاجت‌روا خواهند شد (حاج محمد محمودی، مصاحبه، ۱۴۰۴/۱/۲۵؛ کتایون بختیاری‌زاده، مصاحبه، ۱۴۰۴/۱/۲۵؛ قربانعلی محمودی، مصاحبه، ۱۴۰۴/۲/۱؛ شهربانو بزرگ‌نیا، مصاحبه، ۱۴۰۴/۲/۱).

چشمه پیرغار ده چشمه

چشمه‌ها و آب‌های مقدس در فرهنگ عامه... _____ نسرین نوروزی چلچله و همکار

۴-۶. چشمه پیربنیو شهریار

چشمه پیربنیو در روستای شهریار - بزرگ‌ترین روستای شهرستان فلارد - و در ۱۶۰ کیلومتری شهرکرد واقع شده است. در شمال روستا و در بین دو تپه چشمه‌ای زلال از زیر سنگی جوشان است که آب آن زمین‌های کشاورزی و باغات سیب این منطقه را سیراب می‌کند. این چشمه به نام پیربنیو معروف است و در بین اهالی منطقه جایگاه ویژه‌ای دارد. اهالی آب این چشمه را مقدس و آن را منتسب به پیری می‌دانند که در زمان‌های بسیار دور در این مکان زندگی می‌کرده است. آن‌ها کنار این چشمه آش نذری می‌پزند و برای شفا و تبرک از آب این چشمه می‌نوشند (ابراهیم جباری‌تنها، مصاحبه، ۱۴۰۳/۸/۹). در برخی مناطق دیگر ایران نیز چشمه‌هایی با همین نام یافت می‌شود، چنانکه در فاصله ۱۵ کیلومتری شهر شیراز چشمه‌ای پیربناب قرار دارد که به زبان محلی پیربنو گفته می‌شود (چشمه پیربناب، ۱۴۰۴/۲/۳).

چشمه پیربنیو شهریار

۴-۷. چشمه حاجت سرپیر

چشمه حاجت در روستای سرپیر از توابع شهرستان اردل و در ۹۳ کیلومتری شهرکرد قرار دارد. سرپیر به معنای مجاور پیر است و به سبب قرار گرفتن این روستا در کنار امامزاده حلیمه خاتون به این نام مشهور شده است. در فصل بهار چشمه‌های فراوانی در روستا جاری است که از جمله آن‌ها چشمه حاجت، چشمه‌گا (گاو)، چشمه ریزک،

چشمه پری، چشمه شفا، چشمه نازی و چشمه سوره را می‌توان نام برد که در میان این چشمه‌ها، چشمه حاجت، جایگاه ویژه‌ای میان اهالی منطقه دارد. مردم با دید تقدس‌گونه‌ای به این چشمه نگاه می‌کنند. آن‌ها برای طلب حاجت کنار چشمه شمع روشن می‌کنند، در کنار آن آتش و کاجی می‌پزند و قربانی می‌کنند. همچنین معتقدند اگر از آب این چشمه روی سر زن نازا بریزند صاحب فرزند می‌شود. (آیت‌الله نجفی سرپیری، مصاحبه، ۱۴۰۴/۲/۲). در استرآباد نیز چشمه‌ای در مسجد عباس‌علی هست که می‌گویند برای زنان نازا سودمند است (ماسه، ۱۳۸۷، ص ۳۸۲).

چشمه حاجت سرپیر

۴-۸. چشمه خضر (حاج خدر سراقاسید)

چشمه خضر در روستای سراقاسید از توابع شهرستان کوه‌رنگ و در ۱۳۴ کیلومتری شهرکرد قرار دارد. روستای سراقاسید شباهت زیادی به روستای ماسوله در استان گیلان دارد. خانه‌ها در این روستا به گونه‌ای ساخته شده‌اند که بام خانه پایینی، حیاط خانه بالایی محسوب می‌شود. در این روستا سه چشمه مقدس و منتسب به آقاسید وجود دارد. چشمه مراد، چشمه نمک و چشمه خضر، که در بین اهالی منطقه به حاج‌خدر معروف است و روبه‌روی روستا قرار دارد. اهالی روستا این چشمه را مقدس می‌دانند. آن‌ها هر سال چهارشنبه‌سوری در کنار چشمه جمع می‌شوند، راز و نیاز می‌کنند و آتش‌رشته می‌پزند. بعد از پخت آتش بدون این‌که از آن آتش بخورند تمام آتش

چشمه‌ها و آب‌های مقدس در فرهنگ عامه... _____ نسرین نوروزی چلچله و همکار
را درون چشمه می‌ریزند (بیژن امیریان، مصاحبه، ۱۴۰۳/۵/۳۰). چشمه خضر همان چشمه
حیات است، در بسیاری از مناطق ایران چشمه‌ای با این نام وجود دارد و مردم آن را چشمه
زندگی می‌نامند. در کرمانشاه مردم بر این باورند «در کوه پارو چشمه‌ای جاری است که در
یک سوی کوه سرد است و در سوی دیگر گرم، زیرا حضرت خضر در این کوه پنهان شده
و تا روز رستاخیز در آن‌جا خواهد بود (ذوالفقاری، ۱۴۰۱، ص. ۴۵۹).

۴-۹. چشمه و غار دلدل سورک

چشمه دلدل در روستای سورک از توابع شهرستان فرخشهر و در ۴۰ کیلومتری
شهرکرد واقع شده است. این روستا را با قبر شریف امامزاده عبدالله از نوادگان حضرت
ابوالفضل‌العباس (ع) می‌شناسند. کوه‌های روستای سورک دارای شش غار بزرگ و
کوچک است که یکی از این غارها که در شمال غرب روستا قرار گرفته، دلدل نام دارد.
در غار دلدل چشمه‌ای وجود دارد که مورد توجه اهالی منطقه است و اهالی بر این
باورند که حضرت علی (ع) با استر خود دلدل از این محل عبور کرده‌اند و جای پای
دلدل در غار باقی مانده که علت نام‌گذاری غار نیز همین امر است (انیس‌حسینی،
مصاحبه، ۱۴۰۳/۴/۲۰). آب چشمه دلدل مقدس شمرده شده و اهالی برای نذر و طلب
حاجت خود کنار چشمه می‌آیند، آتش رشته و کاچی می‌پزند. همچنین سنگ‌های
کوچک را روی دیوار غار حرکت می‌دهند و به دیوار می‌چسبانند و معتقدند اگر سنگ
به دیوار بچسبد حاجت‌روا خواهند شد (شیرین‌لله‌گانی، مصاحبه، ۱۴۰۳/۴/۲۰؛ محمد
صابری، مصاحبه، ۱۴۰۳/۱۲/۵). در سراسر ایران چشمه‌هایی به نام حضرت علی (ع)
در کنار قدمگاه‌ها یا به صورت مستقل وجود دارد که در مورد آن‌ها باورهایی شبیه به هم
وجود دارد. خلعت‌بری لیماکی می‌نویسد بیشتر این چشمه‌ها به باور مردم آثاری از

وجود ائمه به ویژه حضرت علی (ع) هستند که به صورت جای پا (قدمگاه) و پنجه آن حضرت در آن‌ها باقی است یا در سنگ نشانی از سم دلدل (استر حضرت) یا شمشیر ایشان حک شده است که خود به معنی توجه حضرت علی (ع) به این مکان‌هاست و این مکان‌ها نظر کرده هستند (خلعت‌بری‌لیماکی، ۱۳۸۷، ص. ۷۲). صداقت‌کیش نیز می‌نویسد: چشمه سراب گیل‌رود در شهرستان بروجرد واقع است که مردم معتقدند بر اثر برخورد سم دلدل به وجود آمده است. نیز چشمه علی دامغان، که مردم معتقدند و این چشمه بر اثر معجزه‌ای از حضرت علی (ع) پدید آمده و گروهی نیز بر این اعتقادند که بر اثر ضربه سم استر حضرت علی (ع) به وجود آمده است (صداقت‌کیش، ۱۳۸۵، صص. ۱۰۶-۱۱۲).

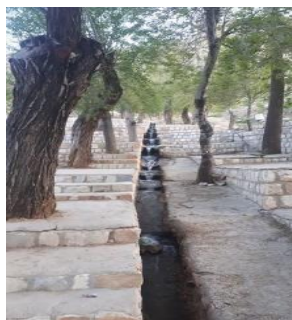
چشمه غار دلدل سورک

۴-۱۰. چشمه امام‌زاده سیدبهاء‌الدین محمد (ع) شیخ شبان (سدبادی)

چشمه امام‌زاده سیدبهاء‌الدین محمد (ع) (سدبادی) در روستای شیخ‌شبان از توابع شهرستان بن و در ۳۹ کیلومتری شهرکرد قرار دارد. امام‌زاده سید بهاء‌الدین محمد از فرزندان حضرت حمزه بن موسی ابن جعفر الکاظم (ع) است. در نزدیکی امام‌زاده چشمه‌ای مقدس و محترم وجود دارد که مردم برای طلب حاجت در کنار آن آش و

چشمه‌ها و آب‌های مقدس در فرهنگ عامه... _____ نسرین نوروزی چلچله و همکار

کاچی می‌پزند. کنار چشمه شمع روشن می‌کنند و آب چشمه را برای تبرک می‌خورند (سید حبیب الله کاظمی، مصاحبه ۱۴۰۳/۱۲/۸؛ سید روح‌الله کاظمی، مصاحبه، ۱۴۰۳/۱۲/۸).

چشمه سید بهاء‌الدین محمد

۴-۱۱. چشمه شلمزار

چشمه شلمزار که در بین اهالی با نام دریاچه مشهور است، در جنوب شرقی شلمزار، مرکز شهرستان کیار و در ۳۷ کیلومتری شهرکرد قرار دارد. از این دریاچه دو رودخانه جدا می‌شود که یکی به سمت مرکز شهر و دیگری به سمت روستای دستنا می‌رود. در کنار دریاچه شلمزار چندین چشمه وجود دارد که در باور اهالی مقدس هستند و باورهای ویژه‌ای نسبت به این چشمه‌ها وجود دارد. آن‌ها بعد از تحویل سال کنار چشمه شلمزار حاضر می‌شوند و معتقدند که اگر کسی از هفت چشمه درون دریاچه آب بنوشد حتماً به مراد خود خواهد رسید و آرزوی او برآورده خواهد شد. همچنین داماد را در روز عروسی برای خوش‌بختی و خوش‌یمنی کنار چشمه می‌برند و معتقدند اولین دیدار داماد در روز عروسی با چشمه سبب خوش‌بختی او می‌شود. مردم برای رسیدن به خواسته و مراد خود کنار چشمه آش و کاچی می‌پزند و شمع روشن می‌کنند.

(نبی الله میراحمدی، مصاحبه، ۱۴۰۴/۱/۲۶؛ جمشید نفر، مصاحبه ۱۴۰۴/۱/۲۶؛ حسین یگانه، مصاحبه، ۱۴۰۴/۱/۲۳).

چشمه شلمزار

۴-۱۲. چشمه علی امام قیس

چشمه علی در روستای امام قیس از توابع شهرستان بروجن و در ۱۰۳ کیلومتری شهرکرد واقع شده است. این روستا چشمه‌های فراوانی دارد که از جمله آن‌ها می‌توان چشمه علی، چشمه همه‌ناز، چشمه دلدل و چشمه دروغ‌زن را نام برد. در میان این چشمه‌ها چشمه علی از تقدس ویژه‌ای برخوردار است. مردم برای نذر و طلب حاجت کنار این چشمه می‌آیند. آش و کاجی می‌پزند و قربانی می‌کنند (محمد مهدی غیائی، مصاحبه، ۱۴۰۳/۴/۲۲).

۴-۱۳. چشمه مادر و دختر گندمان

در شهر گندمان در کنار امام‌زاده مادر و دختر، چشمه‌ای به همین نام وجود دارد. شهر گندمان در ۸۱ کیلومتری شهرکرد قرار دارد. عده‌ای معتقدند که این اثر تاریخی، آرامگاه دو زن است و برخی نیز مدعی هستند تنها یک نظرگاه است و کسی در این محل دفن نشده است. مردم معتقدند مادر و دختری از خاندان امامت در زمان عباسیان به این منطقه آمده و بر اثر سرمازدگی جان خود را ازدست داده‌اند. در ورودی حرم سنگ

چشمه‌ها و آب‌های مقدس در فرهنگ عامه... _____ نسرين نوروزی چلچله و همکار

سیاهی وجود دارد که رد پای انسان بر روی آن دیده می‌شود که بنا به روایت گندمانی‌ها این سنگ متعلق به امام رضا (ع) است و هر کس که به آن بی‌احترامی کند مورد خشم خداوند قرار می‌گیرد و مادر و دختر او را سنگ می‌کنند. اهالی گندمان، بروجن و روستاهای اطراف روزهای پنج‌شنبه و جمعه برای زیارت و تفریح به این منطقه سفر می‌کنند و در کنار این چشمه آش رشته و کاجی می‌پزند (محمد مهدی غیائی، مصاحبه، ۱۴۰۳/۴/۲۲).

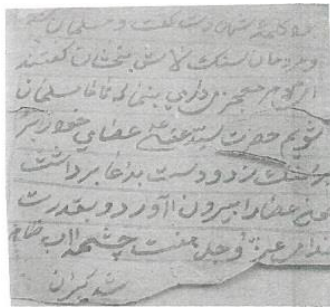

چشمه مادر و دختر گندمان

۴-۱۴. چشمه مراد

چشمه مراد نیز در روستای سرآقاسید قرار دارد. اهالی معتقدند آقاسید نیزه خود را بر زمین زده و این چشمه به وجود آمده است (بیژن امیریان، مصاحبه، ۱۴۰۳/۵/۳۰). تذکره‌نامه امامزاده روستای سرآقاسید، نسخه دست‌نویس است که نزد یکی از متولیان سالخورده امامزاده نگهداری می‌شود. این نسخه رونویسی شده از روی متن اصلی در دوره پهلوی است و متأسفانه نسخه اصلی از بین رفته است. تذکره‌نامه فاقد صفحات آغازین و از آنجایی به دست ما رسیده که به شرح چگونگی مأموریت یافتن حضرت سیدعیسی از نوادگان امام موسی کاظم (ع) به سرحدات عراق (چنین برمی‌آید که

ارتفاعات زاگرس از قلمرو عراق عجم و به کیش زرتشت بوده‌اند) می‌پردازد و اتفاقات حین سفر ایشان را روایت می‌کند.

صفحه‌ای از تذکره‌نامه امامزاده آقا سید که روایتگر چگونگی به‌وجود آمدن یکی از چشمه‌های سرآقا سید است.

در سایر نقاط ایران نیز چشمه‌هایی است که مردم بر این باورند که از نیزه ائمه به‌وجود آمده‌اند. صداقت‌کیش در این مورد می‌نویسد چشمه سراب نیزه، در ایلام است و مردم معتقدند بر اثر برخورد نیزه حضرت علی (ع) از زمین جوشیده است (صداقت‌کیش، ۱۳۸۵، ص. ۱۰۶) و در نزدیکی مشهد چشمه‌ای از دل کوه بیرون می‌آید که به شاهان گرماب معروف است. مردم این چشمه را به حضرت علی (ع) منتسب کرده‌اند که با اسب خود از این کوه عبور کرده‌اند و با شمشیر خود ضربه‌ای به کوه می‌زنند و چشمه‌ای جاری می‌شود. اهالی این چشمه را نظرکرده و شفادهنده می‌دانند (خلعت‌بری لیمایی، ۱۳۸۷، ص. ۶۴). همچنین باور دیگر اهالی روستای سرآقاسید بر این است که اگر زن باردار شلوار خود را تا زانو بالا بکشد و نه بیشتر که نوعی بی‌احترامی باشد و وارد چشمه شود، به کف آب چنگ بزند، یک مشت شن بردارد سپس دستش را در آب تکان دهد تا یک چیز در دستش باقی بماند و دستش را از آب خارج کند اگر در دستش مهره بود فرزندش دختر است و اگر سنگ بود فرزندش پسر است که البته درون این چشمه پر است از مهره، سنگ، سکه و طلا که خود مردم آن‌ها

چشمه‌ها و آب‌های مقدس در فرهنگ عامه... _____ نسرین نوروزی چلچله و همکار
را در آب می‌اندازند (سیداسماعیل رضوی، مصاحبه، ۱۴۰۳/۵/۳۰). همچنین «آب مراد
شفابخش است و برای نازایی بیماری کودکان و دردهای مختلف استفاده می‌شود اگر
زنی نیت کند و از آب چشمه مراد بخورد، صاحب فرزند می‌شود. اگر زن بچه‌دار نشود
و نیت کند این سنگ‌ریزه را می‌خورد و معتقد است که آبستن می‌شود» (قنبری عدیوی،
۱۳۹۳، ص. ۲۸۵).

۴-۱۵. چشمه مروارید

چشمه مروارید در دامنه کوهی نزدیک روستای نصیرآباد، دهستان بیرگان از توابع
شهرستان کوه‌رنگ در ۵۳ کیلومتری شهرکرد قرار دارد. آب این چشمه زلال و پاک که
هزاران سال جاری است به همراه برف آب‌های کوه احمدلیوه، دره مروارید را شکل
داده است. اهالی معتقدند که آب این چشمه مقدس است و بیماران را شفا می‌دهد و
برای درمان در آن آب‌تنی می‌کنند. نیز بر این باورند که اگر زن نازایی در آب چشمه
آب‌تنی کند صاحب فرزند خواهد شد (سعید حسن‌پور بیرگانی، مصاحبه، ۱۶ / ۰۲ /
۱۴۰۴). داراب رئیسی از شاعران معروف بختیاری در اشعار خود به خواص این چشمه
اشاره کرده است.

رفتم به سراغ چشمه‌ای که	در قسمت شرق بیرگان بود
آن چشمه که همچو چشم ماهی	بی‌خواب و زلال و دُر‌فشان بود
آن چشمه که همچو اشک مظلوم	از عمق دل زمین روان بود
آن چشمه که ریگ‌های ریزش	از عمق دو متر هم عیان بود
آبی که به عرف بختیاری	درمان سترون زنان بود

(رئسی، ۱۳۷۲، ص. ۷۵)

چشمه مروارید

۴-۱۶. چشمه مولا

چشمه مولا در روستای آلیکوه و در ۱۲۰ کیلومتری شهرکرد قرار جاری است. مکانی مقدس و زیارتی که آن را به مولا علی (ع) منتسب می‌دانند. برخی معتقدند که آب چشمه مولا با آب پیرغار یکی است، ولی هنگام بارندگی، آب چشمه مولا به‌خلاف پیرغار، تغییر رنگ نمی‌دهد. مردم معمولاً روزهای جمعه، ایام شهادت و در جشن‌ها و مناسبت‌های مختلف به این مکان می‌آیند؛ در دیواره‌های سنگی شمع روشن می‌کنند و به درختان آن تکه پارچه می‌بندند. اهالی روستا به این مکان سوگند می‌خورند و نفرین می‌کنند. آن‌ها معتقدند که نفرین چشمه مولا سخت و گیراست، همچون «مولا کُشات» (مولا تو را بکشد) و قسم‌هایی چون به ریز مولا (به سنگ‌ریزه‌های مولا قسم). اگر در یک سال مرگ و میرهای پی‌درپی در روستا رخ دهد، مردم روستا گاوی را کنار چشمه مولا قربانی می‌کنند و گوشتش را بین فقرا و سایر مردم تقسیم می‌کنند. دعا‌های مردم هم از این مکان گرفته می‌شود، از آن جمله است: «مولا نگه‌دارت با» (مولا نگهدار تو باد) (قنبری عدیوی، چشمه مولا، ۱۳۹۸).

چشمه‌ها و آب‌های مقدس در فرهنگ عامه... نسرين نوروزي چلچله و همكار

چشمه مولا آلیکوه

۴-۱۷. چشمه نمک

چشمه نمک، چشمه دیگری در روستای سرآقاسید است. به گفته اهالی، نام این روستا در ابتدا «لارد» بوده است. بعد از حرکت آقاسید از میزدج به این سمت، آقاسید با سپاه کفر در این منطقه روبه‌رو می‌شوند و آن‌ها را شکست می‌دهند و مردم را به دین اسلام دعوت می‌کنند. آقاسید نیزه خود را به زمین می‌زند و قبله را به مردم نشان می‌دهد. اهالی روستا جمع می‌شوند و ضمن سپاس‌گزاری جهت نشان دادن دین و قبله از ایشان می‌خواهند تا طعم دنیا (نمک) را نیز به آن‌ها نشان دهند. آن‌ها می‌گویند برای به دست آوردن نمک باید کیلومترها پیاده‌روی کنیم و از چند انسان کافر، با زحمت و سختی نمک را خریداری کنیم که گاهی خرید نمک موجب جنگ و درگیری هم می‌شود و آقاسید به آن‌ها می‌گوید نگران نباشید به زودی طعم دنیا را به شما نشان خواهم داد و در همین نزدیکی چشمه نمکی برای شما نمایان می‌کنم (بیژن امیریان، مصاحبه، ۱۴۰۳/۵/۳۰). این چشمه برای اهالی بسیار مقدس و باارزش است و اکنون یکی از راه‌های امرار معاش اهالی این روستاست. شبیه این چشمه را می‌توان در سایر نقاط ایران نیز مشاهده کنیم، مانند چشمه نیزه‌گاه محلات که مردم معتقدند که حضرت علی (ع) به همراه حضرت فاطمه (س) از آنجا می‌گذشتند. حضرت فاطمه (س)

می‌خواستند لباس بچه‌ها را بشویند، اما آب وجود نداشت. حضرت علی (ع) با نیزه‌ای که در دست داشتند به سنگ کوه می‌زنند و با سوراخ شدن سنگ چشمه‌ای جاری می‌شود که پس از آن نیزه‌گاه نامیده می‌شود. فرورفتگی‌هایی هم در سنگ‌های کنار چشمه وجود دارد شبیه به سم اسب که آن‌ها را اثر سم دلدل می‌نامند. همچنین چشمه سراب‌نیزه در ایلام که مردم معتقدند بر اثر برخورد نیزه حضرت علی (ع) به وجود آمده است (صداقت‌کیش، ۱۳۸۵، صص. ۱۰۳-۱۰۶).

چشمه نمک سرآقاسید

۴-۱۸. چشمه وقت و ساعت

چشمه وقت و ساعت در روستای شمس‌آباد و در ۳۵ کیلومتری شهرکرد قرار دارد. آب این چشمه از احترام و قداست خاصی برخوردار است. اهالی روستا در کنار چشمه وقت و ساعت نذری، آش‌رشته و کاجی می‌پزند و بر این باورند که با پخت نذری به مراد خود خواهند رسید. علت نام‌گذاری چشمه به نام وقت و ساعت به این دلیل است که آب چشمه در طول روز ممکن است برای مدت ۲ تا ۳ ساعت قطع شود به گونه‌ای که هیچ اثری از آب در دهانه چشمه مشاهده نمی‌شود، ولی با گذشت مدت زمانی به یک‌باره آب از دهانه چشمه شروع به جوشش می‌کند (عسگری سوادجانی و همکاران،

چشمه‌ها و آب‌های مقدس در فرهنگ عامه... _____ نسرین نوروزی چلچله و همکار
۱۳۹۴، ص. ۲۳۱). ماسه نیز به این چشمه اشاره می‌کند که چشمه شمس‌آباد در دامنه
کوهساری است که آب آن هفته‌ای یک‌بار از آن فوران می‌کند (ماسه، ۱۳۸۷، ص. ۳۸۵).

چشمه وقت و ساعت

چشمه‌های ذکرشده تنها تعدادی از چشمه‌های مقدس استان چهارمحال و بختیاری است و چشمه‌های دیگری نیز در این استان مقدس شمرده می‌شوند و اعتقادات و باورهای نسبت به آن‌ها وجود دارد. همچون چشمه گیل‌آقاجی در اطراف شهر سودجان، در ۶۰ کیلومتری شهرکرد که مردم آن را مقدس می‌دانند و در کنار آن برای نذر، آش و کاجی می‌پزند، شمع روشن کرده و قربانی می‌کنند. چشمه مالخلیفه در شهر مالخلیفه که در ۱۷۰ کیلومتری شهرکرد است. بنا بر اشاره بزرگان و اهالی منطقه، سیدی از نوادگان امام رضا (ع) به نام آقاسید ملامحمد در این روستا زندگی می‌کردند. این بزرگوار آب چشمه مالخلیفه را به جای نفت در چراغ می‌ریختند و چراغ را روشن می‌کردند. لذا آب این چشمه در بین اهالی مقدس و محترم است. مشابه این باور در چشمه دبریش‌قنبر هم وجود دارد. این چشمه در نزدیکی چشمه امامزاده سیدبهاء‌الدین محمد (ع) شیخ‌شبان (سیدبادی) از توابع شهرستان بن قرار دارد. سید بهاء‌الدین محمد (ع) آب این چشمه را در چراغ می‌ریختند و چراغ را روشن می‌کردند. در شهر هفشجان از توابع شهرستان شهرکرد نیز چشمه‌ای وجود دارد که می‌گویند زنی چراغش روغن نداشت از شوهرش که سردسته درویش محل بود چاره‌جویی کرد، همسرش از

او خواست چراغ را از آب چشمه پر کند. زن چراغ را از آب چشمه پر کرد و چراغ روشن شد (ماسه، ۱۳۸۷، ص. ۳۸۴). مطلعان محلی نام این چشمه را سیداسماعیل ذکر می‌کنند (رحیم فتحی، مصاحبه، ۱۴۰۴/۲/۲۰).

۵. نتیجه

استان چهارمحال و بختیاری بیش از هزار چشمه فصلی و دائمی دارد که تعدادی از این چشمه‌ها در نگاه مردم مقدس هستند و نسبت به آن‌ها باورهای خاص و مشترکی وجود دارد. از جمله این چشمه‌ها چشمه آب مراد چلیچه، چشمه مولا آلیکو، چشمه وقت و ساعت شمس آباد، چشمه پیرغارده چشمه، چشمه غاردل دل سورک، چشمه اوغار امامزاده حمزه علی، چشمه بابازکی فرخ شهر، چشمه مادر و دختر گندمان، چشمه مراد، چشمه نمک و چشمه خضر (حاج خدر) سرآقاسید، چشمه حاجت سرپیر، چشمه شلمزار، چشمه غار آقاسید گوجان، چشمه علی امام قیس و چشمه آقاسید خویه را می‌توان نام برد. مردم آب این چشمه‌ها را مقدس دانسته و نسبت به آن‌ها باورها و اعتقادات خاصی دارند. آن‌ها به آب روان قسم می‌خورند، نفرین می‌کنند و دعا می‌کنند و برای خوش بختی و خوش‌یمنی در لحظه تحویل سال یا بعد از آن کنار چشمه حاضر می‌شوند و از آب چشمه می‌نوشند تا به آرزوی خود برسند و خوش‌بخت باشند. سبزه‌ها را نیز شب تحویل سال برای تبرک کنار چشمه قرار می‌دهند. از آلوده کردن آب‌ها پرهیز می‌کنند و این کار را گناه می‌دانند و معتقدند اگر شخصی ناپاکی را در سرچشمه بریزد و آب را آلوده کند قطعاً یک پیش‌آمد ناگوار برای او رخ خواهد داد. روز عروسی داماد را برای شروع زندگی کنار چشمه می‌برند تا خوش‌بخت شود. همچنین مردم برای رسیدن به خواسته و مراد خود از آب این چشمه‌های مقدس

چشمه‌ها و آب‌های مقدس در فرهنگ عامه... _____ نسرین نوروزی چلچله و همکار
می‌خورند و یا خود را در آب آن‌ها می‌شویند. انگشتر، سکه، لنگه گوشواره، سنجاق و
قفل در آب می‌اندازند. زنان نازا با آب تنی یا خوردن آب چشمه و یا ریختن آب
چشمه روی سر خود صاحب فرزند می‌شوند. زنان باردار نیز برای تعیین جنسیت
فرزند خود وارد آب می‌شوند و با چشم‌های بسته از کف آب چیزی را برمی‌دارند که
البته این اشیا، مهره‌ها، سنگ‌ها و طلاهای درون چشمه را خود مردم هنگام نذر درون
آب می‌اندازند. بیماران نیز با خوردن آب و یا تن‌شویی در این چشمه‌ها شفا پیدا
می‌کنند. در کنار این چشمه‌ها آش‌بلگ و کاجی می‌پزند و یا گوسفند و مرغ و خروس
محلی قربانی می‌کنند. در چهارشنبه‌سوری کنار چشمه‌ها آش‌رشته می‌پزند و تمام آش
را درون چشمه می‌ریزند. این باورها و صدها باور دیگر را می‌توان در مورد آب‌ها و
چشمه‌های مقدس استان چهارمحال و بختیاری و سراسر ایران مشاهده کرد.

منابع

قرآن

- آموزگار، ژ. (۱۳۷۴). *تاریخ اساطیری ایران*. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی
دانشگاه‌ها (سمت).
- اکبری، پ. (۱۳۹۳). *آب در هنر دنیای باستان*. تهران: تیسرا.
- الیاده، م. (۱۳۷۶). *رساله در تاریخ ادیان*. ترجمه ج. ستاری. تهران: سروش.
- ایل‌بیگی‌پور، ش.، ابراهیمی، ط.، معین‌فارسانی، ح.، و هادی‌پور، م. (۱۳۹۴). *سرزمین آب و
آفتاب*. شهرکرد: نگارش.
- بلوکباشی، ع. (۱۳۹۸). *چشمه‌های مقدس*. *دائرةالمعارف بزرگ اسلامی*. تهران: مرکز
دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

بهار، م. (۱۳۸۸). نگاهی به تاریخ اساطیر باستان (تقریرات مهرداد بهار، تحریر سیروس شمیسا). تهران: علم.

بهرامی، ع.، و شمسایی، م. (۱۴۰۰). آب. دائرةالمعارف بزرگ اسلامی. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

پاینده، م. (۱۴۰۰). آئین‌ها و باورداشت‌های گیل و دیلم. رشت: فرهنگ ایلیا.

تذکره‌نامه امام‌زاده آقاسید سرآقاسید، مراد، دست‌نویس.

تذکره‌نامه امام‌زاده سید سعید چلیچه، آب‌مراد، دست‌نویس.

چشمه پیرناب، ۱۴۰۴/۲/۳ <https://fa.wikipedia.org>

خلعتبری لیماکی، م. (۱۳۸۷). آب، آیین‌ها و باورهای مربوط به آن در فرهنگ عامه. تهران: مرکز تحقیقات صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران.

ذوالفقاری، ح.، و شیرینی، ع. (۱۴۰۱). باورهای عامیانه مردم ایران. چاپ هشتم. تهران: دالاهو.

رئیس، د. (۱۳۷۲). آوای ایل. اصفهان: ناظر.

رضائی، ح. (۱۳۸۹). دیرینه رسم قنات سامان. بنخارا، ۵۷، ۱۵۳-۱۵۴.

رئیس جعفرآبادی، ل. (۱۳۹۸). جایگاه آب در آیین‌ها و باورهای ایل بختیاری. فرهنگ مردم ایران، ۵۹، ۸۳-۱۰۷.

شاهرخی، ح. (۱۳۸۶). آب گوهر آفرینش. تهران: هنر پارینه.

صداقت‌کیش، ج. (۱۳۸۵). آب‌های مقدس ایران. شیراز: شرکت آب و فاضلاب.

عسگری سوادجانی، ب.، صادقی، ح.، ایل بیگی پور، ش.، معین فارسانی، ح.، هادی پور، م.، رئیس؛ م.، و ابراهیمی، ط. (۱۳۹۴). سیمای فرهنگ و طبیعت استان چهارمحال و بختیاری.

تهران: کریمخان زند.

فرنبرگ دادگی (۱۳۷۸). بندهش. گردآورنده م. بهار. تهران: توس.

قنبری عدیوی، ع. (۱۳۹۸). چشمه مولا. دانشنامه فرهنگ مردم ایران. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

چشمه‌ها و آب‌های مقدس در فرهنگ عامه... _____ نسرین نوروزی چلچله و همکار

قنبری عدیوی، ع. (۱۳۹۸). پیرغار. *دانشنامه فرهنگ مردم ایران*. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

قنبری عدیوی، ع. (۱۳۹۳). ز شیر بنگشت تا جون آدمیزاد. شهرکرد: نیوشه.

گروسین، ه. (۱۳۷۷). *آبنامه یا فرهنگ آب*. همدان: انتشارات دانشجو همدان.

ماسه، ه. (۱۳۸۷). *معتقدات و آداب ایرانی (از عصر صفویه تا دوره پهلوی)*. ترجمه م. روشن ضمیر. تهران: شفیعی.

منصوری، م. (۱۳۸۷). تحلیل مردم‌شناختی آب در باورها و مثل‌های عامیانه. *فرهنگ مردم ایران*، ۱۴، ۷۵-۶۵.

موری احمدی، آ. (۱۴۰۳). *باورهای مردم بختیاری به آب*. <https://tishineh.com>

مروجی، س. (۱۳۹۴). *آب در قرآن و روایات*. تهران: سید سبحان مروجی.

هیلنز، ج. (۱۳۶۸). *شناخت اساطیر ایران*. ترجمه ژ. آموزگار و ا. تفضلی. تهران: چشمه.

یاحقی، م. (۱۳۸۶). *فرهنگ اساطیر و داستان‌واره‌ها در ادبیات فارسی*. تهران: فرهنگ معاصر.

مصاحبه‌شوندگان

امیریان، ب. متولد ۱۳۵۱. ساکن فارسان. کارشناسی. دبیر آموزش و پرورش.

بزرگ‌نیا، ش. متولد ۱۳۳۵. ساکن ده‌چشمه. بی‌سواد. خانه‌دار.

بختیاری‌زاده، ک. متولد ۱۳۳۲. ساکن ده‌چشمه. بی‌سواد. خانه‌دار.

بخشی‌پور، ف. متولد ۱۳۵۱. ساکن گوجان. کارشناسی. دبیر آموزش و پرورش

جباری تنها، ا. متولد ۱۳۶۹. ساکن شهریار. دانشجوی کارشناسی‌ارشد. دبیر آموزش و پرورش.

حسن‌پور، س. متولد ۱۳۵۳. ساکن فارسان. کارشناسی. بازنشسته آموزش و پرورش

حسینی، ا. متولد ۱۳۳۰. ساکن دزک. بی‌سواد. خانه‌دار.

رضائی، ط. متولد ۱۳۲۵. ساکن دزک. بی‌سواد. خانه‌دار.

رضوی، ا. متولد ۱۳۷۰. ساکن باباحیدر. دانشجوی کارشناسی‌ارشد. دبیر آموزش و پرورش.

ریاحی، م. متولد ۱۳۱۷. ساکن چلیچه. بی‌سواد. خانه‌دار.

- شاهرخ، ا. متولد ۱۳۴۵. ساکن فرخشهر. کارشناسی ارشد. کارمند دانشگاه پیام‌نور.
- شاهرخ، س. متولد ۱۳۱۴. ساکن فرخشهر. پنجم دبستان. بازنشسته.
- صابری، م. متولد ۱۳۶۲. ساکن سورک. کارشناسی. شغل آزاد.
- صالحی، م. متولد ۱۳۲۷. ساکن چلیچه، پنجم ابتدایی، متولی سابق امام‌زاده.
- صالحی، ط. متولد ۱۳۳۵، ساکن چلیچه، بی‌سواد، خانه‌دار.
- غیائی، م. متولد ۱۳۶۰، ساکن گندمان. کارشناسی ارشد. کارمند دانشگاه پیام‌نور.
- فتحی، ر. متولد ۱۳۴۵. ساکن هفشجان. کاردانی. دبیر بازنشسته آموزش و پرورش.
- کاظمی، ح. متولد ۱۳۳۲. ساکن شیخ شبان. سیکل. بازنشسته.
- کاظمی، ر. متولد ۱۳۶۳. ساکن شیخ شبان. کارشناسی. پاسدار.
- لله‌گانی، ش. متولد ۱۳۱۶. ساکن دزک. بی‌سواد. خانه‌دار.
- میراحمدی، ن. متولد ۱۳۱۵. ساکن شلمزار. پنجم دبستان. آزاد.
- مختاری، س. متولد ۱۳۲۷. ساکن چلیچه. بی‌سواد. کشاورز.
- محمودی، خ. متولد ۱۳۱۲. ساکن چلیچه. بی‌سواد. کشاورز.
- محمودی، م. متولد ۱۳۳۲. ساکن ده‌چشمه. سوم ابتدایی. راننده.
- محمودی، م. متولد ۱۳۳۰. ساکن ده‌چشمه. بی‌سواد. کشاورز.
- نجفی سرپیری، آ. متولد ۱۳۵۸. ساکن شهرکرد. کارشناسی. کارمند آموزش و پرورش.
- نفر، ج. متولد ۱۳۳۰. ساکن شلمزار. دیپلم. بازنشسته.
- نوروزی، م. متولد ۱۳۰۴. ساکن چلیچه. بی‌سواد. کشاورز.
- یگانه، ح. متولد ۱۳۵۵. ساکن شلمزار. کارشناسی ارشد. کارمند میراث فرهنگی.

References

- Akbari, P. (2014). *Water in the art of the ancient world*. Tisa.
- Amouzgar, Zh. (1995). *The mythological history of Iran*. SAMT.
- Asgari Savadjani, B., Sadeqi, H., Ilbigi-pour, Sh., Moein Farsani, H., Hadi-pour, M., Raeisi, M., & Ebrahimi, T. (2014). *Culture and nature of Chaharmahal and Bakhtiari province*. Karimkhan Zand.
- Bahar, M. (2009). *A view of ancient mythological history*. Elm.

- Bahrani, A., & Shamsaei, M. (2021). *Water*. In The Great Islamic Encyclopedia.
- Bolukbashi, A. (2019). *Sacred springs*. In The Great Islamic Encyclopedia.
- Cheshmeh Pirbonab. (2025, April 22). In Wikipedia. <http://fa.wikipedia.org>.
- Eliade, M. (1997). *A treatise on the history of religions* (translated by J. Sattari). Soroush.
- Farnbagh Dadagi. (1999). *Bundahishn* (translated by M. Bahar). Toos.
- Garusin, H. (1998). *Abnameh or the culture of water*. Daneshjoo Press.
- Hinnells, J. (2019). *Understanding Iranian mythology* (translated by Z. Amouzgar, A. Tafazzoli). Cheshmeh.
- Ibbigi-pour, Sh., Ebrahimi, T., Moein Farsani, H., & Hadi-pour, M. (2014). *The land of water and sun*. Negarash.
- Khalatbari-Limaki, M. (2008). *Water, rituals, and beliefs in folk culture*. IRIB Research Center.
- Mansouri, M. (2008). An anthropological analysis of water in folk beliefs and proverbs. *Iranian Folk Culture*, 12, 25–75.
- Masse, H. (2008). *Iranian beliefs and customs: From the Safavid era to the Pahlavi period* (translated by M. Roshan Zamir). Shafiei.
- Moraveji, S. (2014). *Water in the Qur'an and narrations*. Seyyed Sobhan Morouji.
- Mouri Ahmadi, A. (2024). *Beliefs of the Bakhtiari people about water*. <https://tishineh.com>.
- Payandeh, M. (2021). *Rituals and beliefs of Gil and Deylam*. Farhang-e Ilya.
- Qanbari-Adivi, A. (2019). *From the Bangsht leopard to the human adam*. Niushan.
- Qanbari-Adivi, A. (2019). *Molla spring*. The Great Islamic Encyclopedia.
- Qanbari-Adivi, A. (2019). *Pire Ghar*. The Great Islamic Encyclopedia.
- Quran.
- Raeisi Jafarabadi, L. (2019). The place of water in the rituals and beliefs of the Bakhtiari tribe. *Iranian Folk Culture Quarterly*, 59, 83–107.
- Raeisi, D. (1993). *The voice of the tribe*. Nazer.
- Rezaei, H. (2010). The ancient tradition of the Qanat of Saman. *Bukhara*, 12(57), 153-154.
- Sadeghat- Kish, J. (2006). *Sacred waters of Iran*. Water and Wastewater Company.
- Shahrokhi, H. (2010). *Water, the essence of creation* (Vol. 2). Honar-e Parineh.

- Tazkereh of Imamzadeh Aqa Seyyed Seraqaseyyed. Murad. Manuscript.
Tazkereh of Imamzadeh Seyyed Saeed Cholicheh. Ab Murad. Manuscript.
Yahaqi, M. (2010). *Dictionary of myths and narrative patterns in Persian literature*. Farhang-e Moaser.
Zolfaqari, H., & Shiri, A. (2022). *Folk beliefs of the Iranian people* (8th ed.). Dalahoo.

Interviewee List

- Amirian, B. (b. 1972). resident of Farsan, bachelor's degree, schoolteacher.
Bakhshi-pour, F. (b. 1972). resident of Kojan, bachelor's degree, schoolteacher.
Bakhtiari-zadeh, K. (b. 1953). resident of Deh Cheshmeh, illiterate, homemaker.
Bozorgnia, Sh. (b. 1956). resident of Deh Cheshmeh, illiterate, homemaker.
Fathi, R. (b. 1966). resident of Hafshejan, associate degree, retired teacher.
Ghiyasi, M. (b. 1981). resident of Kandeman, M.A., university employee.
Hasan pour, S. (b. 1974). resident of Farsan, bachelor's degree, retired teacher.
Hosseini, A. (b. 1951). resident of Dezak, illiterate, homemaker.
Jabari Tanha, A. (b. 1990). resident of Shahriar, M.A. student, schoolteacher.
Kazemi, H. (b. 1953). resident of Sheikh Shaban, middle-school education, retired.
Kazemi, R. (b. 1984). resident of Sheikh Shaban, bachelor's degree, Basij member.
Lalehgani, Sh. (b. 1937). resident of Dezak, illiterate, homemaker.
Mahmoudi, Kh. (b. 1933). resident of cholicheh, illiterate, farmer.
Mahmoudi, M. (b. 1951). resident of Deh Cheshmeh, illiterate, farmer.
Mahmoudi, M. (b. 1953). resident of Deh Cheshmeh, 3rd-grade education, driver.
Mirahmadi, N. (b. 1936). resident of Shalamzar, 5th-grade education, self-employed.
Mokhtari, S. (b. 1948). resident of Chohicheh, illiterate, farmer.
Nafar, J. (b. 1951). resident of Shalamzar, high-school diploma, retired.
Najafi Sarpiri, A. (b. 1979). resident of ShahreKord, bachelor's degree, teacher.
Norouzi, M. (b. 1925). resident of Cholicheh, illiterate, farmer.
Razavi, A. (b. 1991). resident of Baba Heydar, M.A. student, schoolteacher.

چشمه‌ها و آب‌های مقدس در فرهنگ عامه... نسرين نوروزي چلچله و همكار

Rezaei, T. (b. 1946), resident of Dezak, illiterate, homemaker.

Riahi, M. (b. 1938). resident of Cholicheh, illiterate, homemaker.

Saberi, M. (b. 1983). resident of Suri, bachelor's degree, self- employed.

Salehi, M. (b. 1948). resident of Cholicheh, 5th- grade education, former shrine custodian.

Salehi, T. (b. 1956). resident of Cholicheh, illiterate, homemaker.

Shahrokh, A. (b. 1966). resident of Farrokhshahr, M.A., university employee.

Shahrokh, S. (b. 1935). resident of Farrokhshahr, 5th- grade education, retired.

Yeganeh, H. (b. 1976). resident of Shalamzar, M.A., cultural heritage employee.